

Calvijn en gemeentezang

Een verkenning

Inleiding

- De traditie van het psalmen zingen is in kerkelijke gemeenten van 'reformatorische snit' nog steeds springlevend.
- Als 'GG-ers' van jongs af aan vertrouwd met deze traditie.
- Menselijkerwijs gesproken te danken aan Calvijn: het Geneefse psalter is grotendeels in Genève ontstaan.
- Hoe staan wij nu in deze traditie?
 - Wat is ons beeld van Calvijn als het gaat om kerkmuziek?
 - Zijn we t.o.v. de kerkmuziek werkelijk zo Calvinistisch?

Stellingen

- Calvijn was een starre dogmaticus die weinig of niets op had met kunst.
- Gemeentezang was voor Calvijn een noodzakelijk kwaad. Het ging bij hem boven alles om de prediking.
- Als refo's staan we, als het gaat om liturgisch en muzikaal gebied, toch behoorlijk in de traditie van Calvijn. We zingen tenslotte alleen de psalmen, nota bene op Geneefse melodieën.
- We kunnen best het orgel inwisselen voor wat andere instrumenten. Een trompet, fluit etc. De gemeente kan toch ook zingen onder begeleiding van een instrumentaal ensemble?
- Als we de psalmen willen behouden voor onze jeugd, zullen we hard op zoek moeten gaan naar een nieuw concept, zowel op tekstueel als op muzikaal gebied (bijvoorbeeld melodieën die dichterbij de muzikale leefwereld van de jongeren staan).
- De berijming van 1773 is hard aan vervanging toe. Ondanks het feit dat we misschien allemaal erg aan gehecht zijn, kan er best eens nagedacht worden over een nieuwe, Bijbelgetrouwe berijming (op de melodieën van het Geneefse Psalter)
- Het historisch gezien juist om het ritmisch zingen weer in te voeren.
- Niet ritmisch zingen is veel eerbiediger.
- We moeten psalmen in zijn geheel zingen. Lossen verzen zingen is eigenlijk niet juist.

Overzicht

- Historische feiten.
 - Hoe verliep de ontwikkeling van de liturgie bij Calvijn?
 - Hoe kwam hij aan materiaal?
- Visie Calvijn op gemeentezang.
 - Waarom geen orgel?
- Hoe was de liturgische praktijk?
- Situatie in Nederland.
 - Waarom daar uiteindelijk wel een orgel?
- Deze tijd.
 - Orgel nog steeds relevant?
 - Hoe zit het met '1773'?
 - Wordt het niet eens tijd om????

Historie

- In 1534 komt Calvijn in Straatsburg.
 - Maakt kennis met liturgie van de Duitssprekende gemeente.
- In juli 1536 komt hij aan in Genève.
 - Rol van de gemeente was daar heel beperkt.
 - Deze situatie wilde Calvijn verbeteren.
- In 1538 wordt hij de stad uitgezet.
- Wordt predikant van de Franse gemeente in Straatsburg.

Tweede periode Straatsburg

- Duitse gemeente aldaar kende wel gemeentezang.
- Gemeente van Calvijn verkeerde in blanco situatie.
 - Geen liturgie, geen formulieren, geen liederen.
- Calvijn moest alles zelf gaan ‘ontwerpen’.
- Eerste activiteit: materiaal ontwikkelen voor gemeentezang!
 - Enkele weken later zong zijn gemeente al liederen in eigen taal.

Herkomst materiaal.

- Hoe kwam Calvijn aan zijn materiaal?
 - Bestaande melodieën met eigen teksten.
- In 1541 terug naar Genève.
 - Nog steeds geen gemeentezang.
- Calvijn haalde Marot naar Genève.
 - Deze dicht 49 liederen. Sterft in 1544.
- Beza kwam in 1548 in de stad.
 - Deze voltooide het werk.
 - In 1562 waren alle 150 psalmen berijmd.

Herkomst melodieën

- In Straatsburg maakt Calvijn gebruik van bestaande melodieën.
- In Genève vroeg hij Gérard Franc, Louis Bourgeois en Pierre Dagues melodieën te componeren.
- Twee theorieën over het ontstaan:
 - Contrafactentheorie.
 - Bron is Gregoriaans en groot aantal melodieën zijn nieuw.

Bewijzen theorie 2

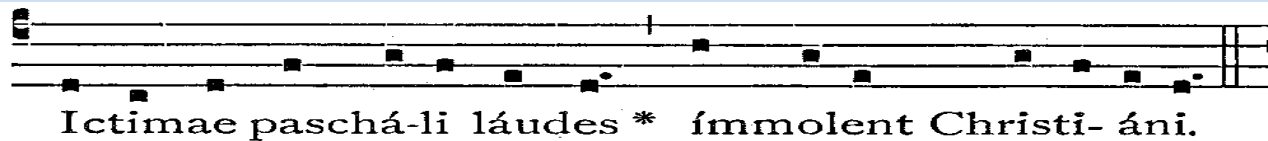
- Psalmen zijn, net als Gregoriaans, eenstemmig.
- Sommige psalmen zijn afgeleid van Gregoriaans
 - Psalm 80: Victime Paschali Laudes.
 - Psalm 141: Conditor alme siderum.
- Karakter melodieën is niet hetzelfde als bij volksliedjes.
- Psalmen zijn gebaseerd op kerktoonsoorten.
- Geneefse psalmen zijn kunstwerken.
- Calvijn wilde vasthouden aan de synagogale zang.

Even zingen

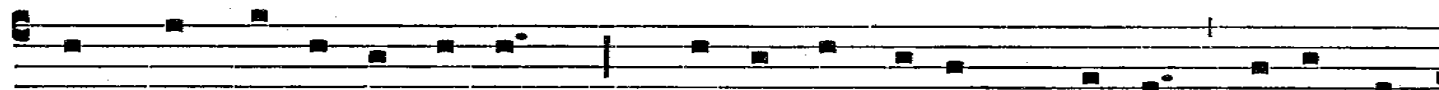
- Victime Paschali Laudes
- Psalm 80

Séq.

1.
V

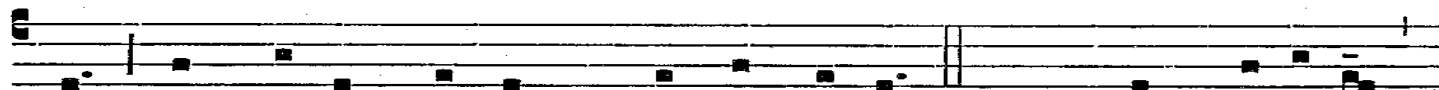
Ictimae paschá-li láudes * ímmolent Christi-áni.

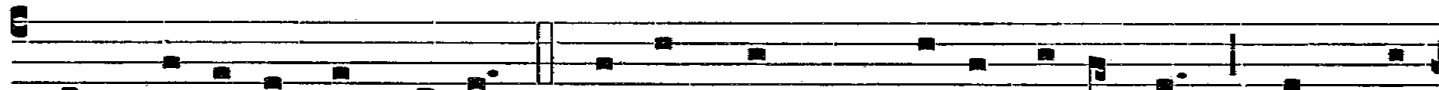
Agnus redémit óves : Christus ínnocens Pátri reconci-

li-ávit peccatóres. Mors et ví-ta du-élo confluxére mirán-

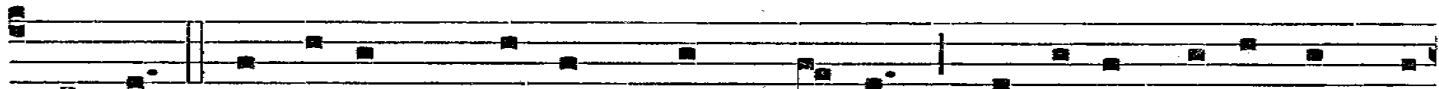
do : dux vítae mórtu-us, régnat vívus. Dic nóbis Marí-a,

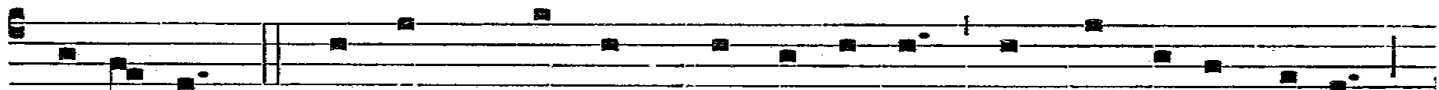
quid vidísti in ví-a? Sepúlcrum Christi vivéntis, et gló-

ri-am vídi resurgéntis : Angé-licos téstes, sudá-ri-um, et

véstes. Surréxit Christus spes mé-a : praecédet sú-os in Ga-

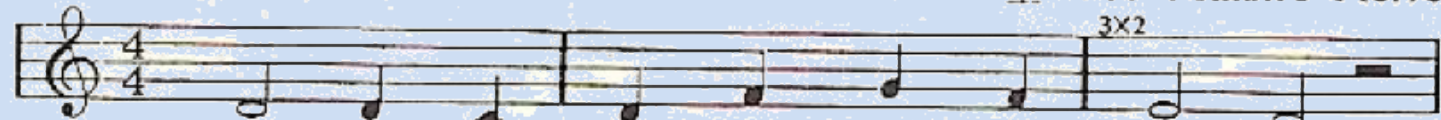
lilaé-am. Scímus Christum surrexísse a mórtu-is vere :

tu nóbis, víctor Rex, mi-se-ré-re. Amen. (Alle-lú-ia.)

PSALM 80

† 1561 Maistre Pierre

1. Neem, Is - rels Her - der, neem ter o - ren,

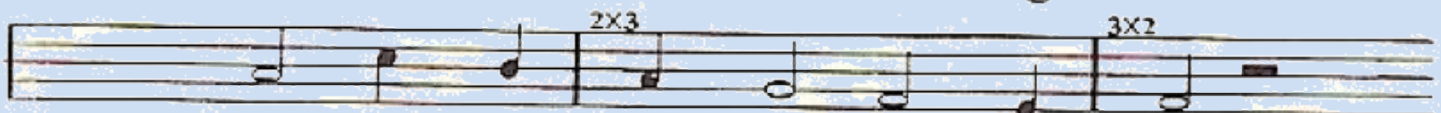
die Jo - zefs kroost, door U ver - ko - ren,

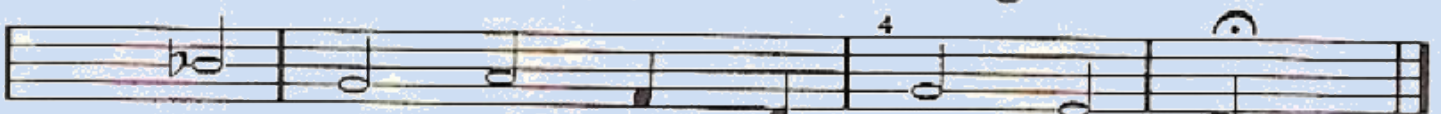
als scha-pen gun - stig hebt ge - leid;

die e - nen troon van hei - lig - heid

U tus - sen Che - rubs hebt ge - sticht:

ver - schijn weer blin - kend met uw licht!

Visie Calvin

- Calvin vond gemeentezang heel belangrijk.
 - Citaat.
- Gemeentezang en muziek duidelijke doelen:
 - De opbouw van de gemeente.
 - Openbaar gebed.
 - Lofprijzing en dankzegging tot God.
- Inhoud moet wel stroken met Gods Woord.

- Calvijn gebruikt voornamelijk Oude Testament.
 - Citaat.
- Redenen voor het zingen van psalmen.
 - Liedereren geven Woord van God door.
 - Psalmen zijn hier het meest geschikt voor.
Tevens band met de O.T. Kerk.

- Geen koorzang.
- Geen meerstemmigheid.
- Eenstemmige gemeentezang.
 - Meerstemmigheid verdringt de inhoud.
 - Gemeente moet zingen en niet het koor.
- Was Calvijn in het geheel tegen meerstemmigheid?

Manier van zingen

- Geen bronnen met vermelding van tempo.
- Wel een citaat.
- Langzaam tempo?
- Bewijzen:
 - Per dienst drie of vier complete (!) psalmen gezongen.
 - Psalmen werden voorgezongen door kinder- of jeugdkoor.
 - Er werd onbegeleid gezongen.
 - Er werd waarschijnlijk gezongen in het hartslagtempo.
 - 68 tot 72 slagen per minuut. Halve noot is teleenheid.

Even zingen

- Psalm in Franse berijming.
- In het oorspronkelijke ritme.
- Tempo +/- 70

PSALM 62 PSAUME

Mon ame en Dieu tant seulement
Trouve tout son contentement:
Car lui seul est ma sauvegarde,
Lui seul est mon roc eslevé,
Mon salut, mon fort esprouvé,
De tomber trop bas je n'ay garde.

Waarom geen orgel?

- Orgel herinnerde teveel aan R.K. traditie.
- In O.T. bedeling had instrumentale muziek vooral functie in de 'dienst der schaduwen'.
- Orgel was in die tijd ook wereldlijk instrument.
- Orgel was eigenlijk geen specifiek begeleidings instrument.
- Het was eigenlijk helemaal niet nodig.

Situatie in Nederland anno 1550

- Er waren verschillende berijmingen in omloop.
 - Utenhove, Souterliedekens, Datheen
- Berijming van Datheen werd langzamerhand het meest populair.
 - Was vertaling van Geneefs Psalter.
 - Berijming sprak taal van het volk.

Praktijk

- Voorzangers zongen de psalmen voor.
- Kinderen op school leerden de psalmen.
- Schoolkinderen zongen tijdens de dienst met de voorzanger mee.
- Psalmen werden veelal op volgorde gezongen.
- Geen losse verzen!

Psalm 25, berijming Datheen

Mijn **hart hef ik tot U**, Heere!
Mijn hoop **alleen** op U staat.
Behoed mij toch voor **onere**,
Die mij **wenst mijn** vijand kwaad.
Zij werden, **Heer, zo 't betaamt**,
Niet **schaamrood, die op U** bouwen;
Maar zij **zullen zijn beschaamd**,
Die de **vromen hier benauwen**.

Psalm 25, franse berijming

A Toy, mon Dieu, mon coeur monte,
En toy mon espoir ay mis:
Fay que je ne tombe à honte,
Au gré de mes ennemis.
Honte n'auront voirement
Ceux qui dessus toy s'appuyent:
Mais bien ceux qui durement,
Et sans cause les ennuyent

Problemen

- Gemeente had veel moeite met zingen.
 - Melodieën waren nog onbekend.
 - In berijming Datheen onbrak samenhang tussen woord en toon.
- Gemeentezang klonk niet fraai.
 - Veelal niet ritmisch.
 - Heel hard en langzaam.
 - Verschillende berijmingen door elkaar.

Wereldlijke oplossing voor kerkelijk probleem.

- In de stadskerken waren al orgels aanwezig.
- Waren eigendom van de overheid.
- De stadsorganist werd ingeschakeld.
 - In eerste instantie speelde deze voor de dienst en maakte hij het voorspel.
 - Zingen ging nog steeds zonder orgel.
 - Toen dat nog geen succes bleek, werd het orgel ingeschakeld als begeleidingsinstrument.

Situatie nu (toegesplitst op de praktijk binnen de G.G.)

- Muzikale tradities zijn niet zo vanzelfsprekend als 30 jaar geleden.
- Orgel niet meer het enige instrument dat bespeeld wordt.
 - Waarom nog steeds een orgel in de kerk?
 - Kan het ook anders.
 - Kan het ook zonder?

- Eeuwenoude, oer-Hollandse traditie.
- Orgel is voor ondersteuning en coördinatie van de gemeentezang.
- Orgel is in het verleden bij de dienst betrokken uit pure noodzaak. Niet vanuit kunstzinnige overwegingen.
- Discussie: nu de psalmen grotendeels bekend zijn, is wellicht het orgel overbodig?

De berijming.

- 1773 is een stukje van onszelf. Mee opgegroeid.
- Toch niet zo reformatorisch als wij denken.
 - Sommige uitdrukkingen komen uit het verlichtingsdenken.
 - Psalm 1: pad der deugd. Psalm 8: Opperwezen.
- Taalkloof?
- Tijd voor nieuwe, Bijbelgetrouwe berijming?

Psalm 81, berijming 1773

Zingt nu **blij te** moe
't Machtig **Opperwezen**
Enen **lofzang** toe;
Om ons heilgenot
Worde Jakobs God,
Met gejuich geprezen

Psalm 81, berijming Johan Jansse

Zingt met **blijde** galm
om Uw **God te** loven!
Heft een **blijde** psalm
vrolijk voor Hem aan.
Laat de trommel slaan;
heft uw stem naar boven.

Conclusies en stellingen

- Niet ritmische samenzang is ook een historische erfenis.
- De keuze voor niet ritmisch zingen is uit de nood geboren.
- In het licht van de historie is het een juiste keuze om terug te keren naar de ritmische samenzang.
- De huidige 'versjespraktijk' is eigenlijk niet de juiste. Comeback van het zingen van hele psalmen
- Misschien wordt het tijd voor een nieuwe, Bijbelgetrouwe berijming.
- Laten we zuinig zijn op de prachtige traditie van het psalmen zingen.